

Туризм и културно-историческо наследство – перспективи за развитие и потенциални проблеми на о-в Света Анастасия

*Докторант Никола Наумов
Департамент по География, Кингс Колидж Лондон, Великобритания*

Въведение

Развитието на културен туризъм е широко дискутирана тема през последните няколко десетилетия. Множеството научни публикации, теоретични и практически разработки свързани с тази тематика, свидетелстват за нарастващия интерес към културния туризъм и неговото икономическо, културно и политическо значение¹. Все повече туристически дестинации съставят и развиват стратегии за икономическо развитие включващи културно-исторически забележителности, които отразяват материалното и нематериалното културно наследство на дадена дестинация.

Въпреки ясно изразените положителни ефекти от развитието на културен туризъм, като създаване на работни места, растеж на местната икономика и съживяване на забравени културни традиции и обичаи², използването на културно-историческото наследство като туристически продукт е обект на множество критични анализи свързани най-вече с прекалена комерсиализация, загуба на автентичност на културните продукти, както и в цялостната интерпретация на културни центрове и дестинации.³

Основната цел на тази доклад е да конкретизира и анализира някои от наблюдаваните негативни ефекти свързани с развитието на културно-историческото наследство като туристически продукт. Фокус на представения анализ е промотирането и развитието на културен туризъм на о-в “Света Анастасия”, малък остров намиращ се до гр. Бургас, който съвсем скоро ще приеме първите си посетители.

Докладът е разделен на няколко части, които включват теоретична обосновка и конкретизация на положителните и негативните ефекти от развитието на културен туризъм в дадена дестинация, потенциални проблеми свързани с културно-историческото наследство на о-в “Света Анастасия”, както и приложен бизнес модел

¹ Виж Timothy, D. J. (2011)

² Виж Алексиева, С. и И. Бокова (2013)

³ Пак там.

базиран на принципите на устойчиво развитие. Идеите заложи в този кратък анализ са базирани на научни трудове в сферата на туризма, културно-историческото наследство и устойчивото развитие, стратегии за развитие и добри практики от сходни дестинации, както и лични наблюдения на автора върху маркетинговата кампания и рекламните материали свързани с отварянето на острова а туристи.

Островите като туристически дестинации и обекти с културно значение

Островите са често определяни като ключови дестинации за развитието на вътрешен и международен туризъм. Кратък поглед върху туристическата карта на света показва, че островите са предпочитани дестинации за милиони туристи, както организирани, така и индивидуални. Хавайските острови в САЩ, Балеарските и Канарските острови в Испания, Френска Полинезия и островите Галапагос са сред най-известните туристически дестинации по света, заемащи съществен процент от международния туристически поток.

Положително влияние на туризма в повечето островни дестинации е широко дискутирано с множество икономически и социални придобивки, както за местната икономика, така и за местните жители⁴ Създаването на работни места, повишаване на жизнения стандарт на местното население, чуждестранни инвестиции и възможности за развитие на малкия и среден бизнес, са само част от икономическите придобивки наблюдавани в следствие на развитието на туристическата индустрия. Развитието на международен туризъм е предпоставка и за опазване на културно-историческото наследство на дадена дестинация, като материалното и нематериалното културно наследство са обект на засилен туристически интерес.⁵

Въпреки това, огромен брой негативни аспекти съпътстват развитието на туризма в множество островни дестинации. Това до голяма степен се отнася за по-малките острови, които се намират в близост до големи туристически центрове и курорти. Негативните ефекти са свързани най-вече с комерсиализацията на туристическите продукти, загубата на автентичност и ясно изразената сезонност на туристическите услуги⁶. В отговор на тези негативни ефекти, в много островни дестинации се наблюдава развитието на културен и културно-познавателен туризъм, който да отговаря на принципите на устойчиво развитие като същевременно стимулира местната икономика и културно развитие.

⁴ Виж Lockhart (1997); Gil (2003)

⁵ Виж Graci & Dodds (2010)

⁶ McElroy, J. (2003)

О-в “Света Анастасия” като дестинация за културен туризъм

Остров “Света Анастасия” е пример за туристически продукт с огромен потенциал за развитието на културен туризъм. Богатата история на острова, запазеното културно-историческо наследство и непосредствената близост до гр. Бургас са предпоставки за засилен туристически интерес, както от страна на вътрешни и международни туристи, така и на местни жители.

Историята на острова е основната причина за засиления туристически интерес. Намираш се само на 6,5 км югоизточно от Бургас, о-в “Света Анастасия” е малък остров заемащ площ от близо 9 декара. Известен сред местните жители на Бургас като о-в Болшевик (име което носи в периода 1945-1990), това малко кътче земя е свързано с множество исторически събития и легенди. Останки от средновековен манастир, три скални феномена (Гъбата, Дракона и Вкамененият пиратски кораб) и Фарът са най-интересните забележителности на острова.⁷

Въпреки че няма преки писмена свидетелства за историята на манастира “Св. Анастасия”, неговите останки и архитектурния стил свидетелстват за монашеска обител от XII – XIVв. През Средновековието манастирът е под управлението на созополския манастир Св. Йоан Предтеча, а през 1623г. е окупиран от казаци и в последствие разрушен от османските турци. По време на ранното Възраждане, манастирът е възстановяван няколко пъти благодарение на дарения от богати българи.⁸

Манастирският комплекс е разположен на най-високата част на острова и се състои от жилищни сгради и църква. Най-голямата сграда (т.нар. метох) е построена през 1802г., а църквата е строена на няколко етапа, които включват олтарна част (XII – XIVв.), наос с две конхи и иконостас (1802г.) и придвор с костница (1805г.). Стенописите намиращи място в църквата са сходни с тези в несебърската църква “Св. Стефан” и представляват фрагменти от четири евангелски сцени.

Друг интересен момент от историята на острова е неговото използване като затвор за политически затворници. В периода 1923-1925г. са заточени малък брой комунисти и земеделци, на 29 юни 1925, 43 арестанти успяват да избягат от него, достигайки по късно пределите на СССР. През 1941г. о-в Света Анастасия е бил използван като изолатор, а след 1944г. и преименуван на о-в Болшевик, име което носи до промените през 1989-1990г. В чест на тези исторически факти и събития, Св. Анастасия е обявен за природно-архитектурен резерват през 1967г. и на острова са построени музей, къща за гости и малък ресторант. По същото време голямата сграда на манастира се използва за целите на общинско предприятие “Културен отдих и украса”, а на острова твори един от най-известните и почитани бургаски поети – Христо Фотев.⁹

⁷ <http://anastasia-island.com/>

⁸ www.svetimesta.com

⁹ Карайотов,И. (2004).

Въпреки огромния потенциал за развитие на туризъм, едва през 2010г. започна реконструкцията на манастира и цялостното обновяване на острова. В рамките на проект "Културно-историческото наследство на о-в Света Анастасия и град Бургас - атрактивна и конкурентоспособна туристическа дестинация", финансиран по ОП "Регионално развитие" 2007-2013¹⁰ г., на острова бяха извършени редица дейности свързани с реставрацията на културно-историческото наследство: реставрация на манастира, възстановяване на музея и отваряне на нови зали (включително такава с модерни интерактивни технологии), реставрация на стар кладенец, възстановяване на ресторанта и др. Тържественото откриване на острова като туристически обект е насрочено за Май 2014 г.

Като дестинация сравнително нова на туристическата карта, остров "Света Анастасия" е обект на множество коментари, анализи и очаквания свързани с развитието на острова като туристическа атракция и културна забележителност. Наред с огромните очаквания и интерес, трябва да отбележим потенциалните негативни ефекти в следствие на множеството промени и новата стратегия за развитие на туризъм на острова.

Потенциални проблеми и негативни ефекти

Развитието на туризма като водеща индустрия в световен мащаб е от части продиктувано от глобализацията на туристическите продукти и услуги през последните години. В този контекст, множество автори споделят мнението, че туристическото предлагане трябва да бъде фокусирано върху културно-историческото наследство и неговите ценности.¹¹ Понятието за културен туризъм вече не включва само посещения на културни паметници и други материални обекти, но и голям брой обекти свързани с нематериалното културно наследство – обичаи, традиции и др.¹² В следствие на тези промени, наблюдаваме засилен туристически интерес към културните обекти, както и тяхното използване за различни цели касаещи икономическото, социално-културното и политическото значение на културното наследство. В днешно време, културното наследство може да бъде представени по различен начин с цел да се придържи към модерните тенденции и туристически търсене, но и да повиши нивото на конкурентоспособност на дадена дестинация¹³. От тук идват и множество потенциални промени свързани с развитието на културното наследство като туристически продукт, интерпретацията на историческото минало и устойчивото развитие.¹⁴

Икономическите ефекти от развитието на туризъм на о-в "Света Анастасия" са свързани със създаването на работни места, възможности развитие на местната икономика и обогатяване на туристическите продукти предлагани на територията на Община Бургас. В предвид факта, че Община Бургас стопанисва острова, икономическите придобивки

¹⁰ <http://www.burgas.bg/index.php/bg/news/details/1/16504>

¹¹ Liburd *et al.* (2012); Jamal & Robinson (2009).

¹² Timothy, D. (2011).

¹³ Park, H. Y. (2014)

¹⁴ Пак там.

биха допринесли директно към общинския бюджет и биха създали възможности за работа на млади специалисти. От съществено значение е факта, че това е единствената по рода си атракция в България и може да бъде използвана като нов продукт, който да се рекламира като една от визитните картички на страната ни на международни туристически изложения.

Потенциалните проблеми тук идват от сезонния характер на тази дестинация. Сезонността е един от основните проблеми в туристическия бизнес и има ключово значение за местната икономика, население и туристите посещаващи такъв тип дестинации.¹⁵ Въпреки факта, че културния туризъм може да привлича туристи целогодишно, това не е валидно за о-в “Света Анастасия”, в предвид географското му разположение, климатични условия и ограничените транспортни опции. В резултат на това, възможностите за комерсиализиране на туристическите продукти с цел привличане на повече туристи е потенциална заплаха за културното наследство на острова. Рекламните материали разпространявани в интернет пространството, свидетелстват за засилен интерес от страна на туроператори, индивидуални туристи и местни жители към допълнителните туристически продукти (сватбени тържества, бизнес срещи и др.), което е предпоставка за комерсиализиране на културното наследство с цел привличане на допълнителни приходи.

Друг потенциален проблем е ролята на културното наследство за изграждане на идентичността на местното население. Понятието за идентичност може да бъде разглеждано от две отправни гледни точки. От една страна, идентичността представлява степента на автентичност на даден туристически обект, но от друга касае чувството за принадлежност и привързаност към дадено място и идеология.¹⁶ По отношение на културно-историческото наследство, идентичността се базира на факта, че всеки туристически обект притежава автентични продукти и запазено историческо минало, които привличат туристи, но и допринасят за изграждането на културна идентичност на местното население.¹⁷

В контекста на о-в Света Анастасия, тук се създава интересен парадокс по отношение на стратегията за привличане на туристи. В предвид сезонния характер на дестинацията, очаквания наплив от туристи са главно тези, идващи от курортните комплекси в близост до гр. Бургас – Слънчев бряг, Несебър, Созопол, Поморие и др. което предполага, че тяхната основна мотивация не е тясно свързана с културен туризъм, а по-скоро с възможностите за съчетание на различни видове туристически продукти¹⁸. В предвид това, ролята на културните ценности и историческите обекти на острова може да остане на заден план в следствие на туристическото търсене.

¹⁵ Butler, 1994,p.332; Butler, 2001; Cuccia & Rizzo, 2011).

¹⁶ Ashworth & Tunbridge (2012);

¹⁷ Palmer (1999)

¹⁸ Воденска, М. (2010)

Друг интересен аспект е свързан с интерпретацията на културното наследство. В много случаи интерпретацията се базира на туристическото търсене и се определя от местните органи отговарящи за развитието на културен туризъм¹⁹. Най-често интерпретацията се свързва с използването на културното наследство за целите на туризма и по-точно използването на културно-исторически обекти като туристически атракции.²⁰ Следователно, подходящата интерпретация се определя от нуждите на местното общество, което “създава културно наследство от което има нужда”²¹. В следствие на това, стигаме до извода, че културно-историческото наследство в този контекст не е това, което сме наследили от нашето минало, а определена версия на нашето минало, която създаваме в настоящето²².

По отношение на о-в Света Анастасия, интерпретацията на културното наследство засяга до голяма степен местните жители, които се очаква да бъдат една огромна част от посетителите на острова. В предвид факта, че Св. Анастасия е неразделна част от историята на Бургас, социално-културните аспекти на това място могат да бъдат умело използвани като средство за изграждане на идентичност и самосъзнание. Въпреки развитието на града през последните години, Бургас все още няма ясно изградено място което бургазлии единодушно да определят за символ на града.²³ При ясно изразена стратегия, Св. Анастасия има потенциал да се превърне в културен център, но и визитна картична на града.

Стратегия за развитие

О-в “Св. Анастасия” е подходяща дестинация за развитието на културен туризъм, поради наличието на запазени културно-исторически паметници, както и природни ресурси. Предлаганата стратегия включва развитието на културен туризъм като приоритетен сектор и ограничава развлекателната дейност на острова. Наличието на голям брой културни ресурси правят острова подходяща дестинация за културно-исторически туризъм. Богатата история на “Св. Анастасия” може да бъде интерпретирана по различен начин, така че да привлече туристи с различни интереси. Централна роля тук играе маркетинговата стратегия за развитие, която трябва да промотира острова като културна дестинация с акцент към историята, традициите и културата. В тази насока, предлаганата стратегия превижда разработването на различни туристически маршрути, които да съчетават реални исторически факти и събития, но и подходяща интерпретация достъпна за различни типове туристи. Основната идея на интерпретацията е не само да запознае туристите с миналото на острова, но и да стимулира техния интерес към

¹⁹ McKercher, & Du Cros (2002)

²⁰ Apostolakis, 2003; Ashworth & Tunbridge (2014)

²¹ Graham (2002,1004)

²² Ashworth & Tunbridge (2005); Graham, Ashworth & Tunbridge (2007)

²³ Паметникът на Съветската Армия (“Альошата”) е обект на множество противоречия в предвид факта, че е строен по време на социализма и до голяма степен не отразява визията на Бургас като модерен европейски град.

тематиката на това място. Приложената стратегия по долу предлага някои бизнес модели, базирани на добри практики от подобни дестинации.

- Туристически маршрути

Различни туристически маршрути посветени на историята на острова: „ По стъпките на Св. Анастасия“ е маршрут подходящ за културни и религиозни туристи с интерес към историята на острова. „ В търсене на съкровището на Св. Анастасия“ е маршрут подходящ за деца и ученици, който включва посещения на стария фар и останките от пиратски кораби и завършва с търсене на пиратско съкровище (в случая сувенири от острова и лакомства).

Предпоставки за развитието на религиозен туризъм са запазената църква с възстановени старинни стенописи и останките от манастирски комплекс. Разработването на тематичен маршрут които да разказва за историята на “Св. Анастасия”, манастира и старинните стенописи е логично с оглед на наличните ресурси. Като допълнение, острова може да привлича и поклонници на определени християнски празници.

- Къща за гости

Предвид ограничения капацитет на къщата за гости, предлаганата идея е базирана на това, че острова може да бъде разглеждан като място за вдъхновение на писатели, художници, скулптури и други творци. Идеята е “Св. Анастасия” да предлага настаняване на такъв тип гости, а те да заплащат за това с труда си, като оставят част от техните творения на острова. В последствие, тези картини, скултури и др. могат да бъдат изложени в музея и да бъдат продавани на колекционери..

- Лекарна

Българската народна медицина и билкарството могат да стиснат ръце и да се обединят в набиращата все повече популярност – хомеопатия. В тази аптека ще се изготвят рецепти и ще се продават български билки, плодове и други природни. Друга интересна идея е ролята на лекарната като туристическа атракция. Туристите ще могат да избират от няколко различни билки от които да бъде приготвен специален вид чай за непосредствена консумация

- Уличка на занаятите

Тук основна роля играе интерпретацията на исторически факти и събития. Идеята за уличка на занаятите е взаимствана от занаятчийските работилници по света, където туристите могат да си направят сами сувенири. Тук се предлагаме работилница за изработка на мини-макети на пиратски кораби, работилница за магнити, както и ръчно изработени мини-рибарски мрежи.

- Ресторант с българска кухня (Гостилница)

На база природните и антропогенни ресурси, както и историческото и културното наследство което носят, ресторантът трябва да бъде традиционен битов ресторант с българска кухня. С цел уважение и запазване на традициите, ресторанта ще предлага популярни български гозби в автентична атмосфера. Менюто е съобразено с тематиката на острова като предлаганите специалитети ще се приготвят с български натурални продукти.

Заключение

Приложената разработка за развитие на остров Света Анастасия като дестинация за културен туризъм показва огромния потенциал на това място и неговите възможности. Наличието на изключително природни и антропогенни туристически ресурси, богатата история и традиции са гаранции за просперитета на острова като културен феномен, туристическа атракция и любимо място за всички жители и гости на гр. Бургас. Развитието на острова като туристическа дестинация зависи от множество фактори и не трябва да се приемат само положителните ефекти. Планирането и стратегията за развитие на острова трябва да се базира на факта, че макар и нова туристическа дестинация, “Св. Анастасия” е историческо място с голямо значение за жителите на Бургас и част от тяхното минало, настояще и бъдеще.

Благодарности

Авторът изказва благодарности на Кристина Вълчева, директор на ОП “Туризъм” към община Бургас за споделената информация относно проекта „Културно-историческото наследство на о-в „Света Анастасия“ и град Бургас - атрактивна и конкурентоспособна туристическа дестинация”, финансиран по Оперативна програма „Регионално развитие”. Специални благодарности на Яни Костадинов, докторант към Факултета по обществена науки към Университет Проф. д-р Асен Златаров за отделеното време и рецензия на настоящата разработка.

Използвана литература:

На Български език:

Воденска, М. (2010). *Основи на туризма*. София: изд. Матком.

Бокова, И. (1998) Културна идентичност и словесни интерпретации, Български Фолклор (1-2).

Алексиева, С. и И. Бокова (2013) *Туризм и културно наследство*. София: Нов Български Университет.

Карайотов, И. (2004) *Остров "Света Анастасия"*. Бургас: изд. Либра Скорп.

На Английски език:

Apostolakis, A. (2003). The Convergence Process in Heritage Tourism. *Annals of Tourism Research*, 30, 795-812.

Ashworth, G. J. & Graham, B. (Eds.). (2005). *Senses of place: senses of time*. Aldershot: Ashgate.

Ashworth, G. & Tunbridge, J. (2012). Heritage, Tourism and Quality-of-Life. In Uysal, M., Perdue, R. and Sirgy, M. J. (Eds.), *Handbook of tourism and quality-of-life research: Enhancing the lives of tourists and residents of host communities* (pp. 359-371). New York: Springer.

Ashworth, G. J. & Tunbridge, J. E. (2014) Heritage and tourism: Between practice and theory? In Kaminski, J., Benson, A. M. & Arnold, D. (2014). *Contemporary Issues in Cultural Heritage Tourism*. (pp.19-32). London: Routledge.

Ashworth, G. J., Graham, B. & Tunbridge, J. E. (2007) *Pluralising Pasts: Heritage, Identity and Place in Multicultural Societies*. London: Pluto Press.

Butler, R. W. (1994). Seasonality in tourism: issues and implication. In Seaton, A. V. (Ed.), *Tourism: A state of the art* (pp. 332-339). Chichester: John Wiley.

Butler, R. W. (2001). Seasonality in tourism: Issues and implications. In Baum, T. & Lundtorp, S. (Eds.), *Seasonality in tourism* (pp. 5-21). Oxford: Pergamon.

Cuccia, T. & Rizzo, I. (2011). Tourism Seasonality in Cultural Destinations: Empirical Evidence from Sicily. *Tourism Management*, 32, 589-595

Gil, S. (2003). Tourism Development in the Canary Islands, *Annals of Tourism Research*, Vol. 30(3).744-747.

Graci, S. & Dodds, R (2010). *Sustainable Tourism in Island Destinations*, London: Earthscan.

Jamal, T., & Robinson, M. (2009). Introduction: The evolution and contemporary positioning

- of tourism as a focus of study. In T. Jamal, & M. Robinson (Eds.), *The SAGE handbook of Tourism Studies*. (pp. 1-17). London: SAGE Publications.
- Graham, B. (2002). Heritage as knowledge: capital or culture? *Urban studies*,39(5-6), 1003-1017.
- Liburd, J. J., Benckendorff, P. & Carlsen, J. (2012). Tourism and quality of life: How does tourism measure up? In Uysal,M., Perdue,R. and Sirgy,J. (Eds.) *Handbook of tourism and quality-of-life research: Enhancing the lives of tourists and residents of host communities* (pp. 105-132). New York: Springer.
- Lockhart, D.G. & Drakakis-Smith.D. (1997). *Island Tourism: trends and prospects*, London: Pinter.
- McElroy, J. (2002). The impact of Tourism in Small islands: A Global Comparison. In Di Castri and Balaji (Eds.) *Tourism, Biodiversity and Information*, (pp.151-167). Leiden: Backhyus Publishers.
- McKercher, B. & Cros, H. D. (2002). *Cultural Tourism: The Partnership between Tourism and Cultural Heritage Management*. Haworth Hospitality Press.
- Palmer, C. (1999). Tourism and the Symbols of Identity. *Tourism Management*, 20, 313-321.
- Park, H. Y. (2014). *Heritage Tourism*. London: Routledge.
- Timothy, D. J. (2011) *Cultural Heritage and Tourism: An Introduction*. Bristol: Channel View Publications